

Handledning

till Utbildning för vittnesstöd

Brottsoffermyndigheten

Innehållsförteckning

Om Utbildning för vittnesstöd	3
Handledningens material	9
Kapitel 1 – Väntsal	13
Kapitel 2 – Informationstavla	21
Kapitel 3 – Häktesrum	28
Kapitel 4 – Rättssal	39
Kapitel 5 – Samtalsrum	49
Kapitel 6 – Reception	56
Lästips och referenser	67

Casefilm

Grupparbete

Anvisning

Frågor att diskutera

Viktigt att tänka på

Om Utbildning för vittnesstöd

1.1 Webbutbildningens mål och upplägg

Brottsoffermyndighetens Utbildning för vittnesstöd är en grundutbildning för blivande vittnesstöd. Syftet med webbutbildningen är att ge blivande vittnesstöd all den teoretiska kunskap som behövs för att verka som vittnesstöd i domstol. Webbutbildningen ska kombineras med praktik på domstolen tillsammans med ett erfaret vittnesstöd.

Efter avslutad utbildning ska användaren ha uppnått utbildningens lärandemål som innebär att vittnesstödet ska ha grundläggande kunskaper om:

- vittnesstödsuppdragets möjligheter och begränsningar
- rättsprocessen och hur en brottmålsförhandling går till
- stöd och ersättning till brottsoffer och vittnen
- reaktioner på brott och människors olika behov
- bemötande till personer som utsatts för eller bevittnat brott.

Utbildningen tar cirka 10 timmar att genomföra, men kan när som helst pausas för att sedan återupptas från det ställe där den pausades. Den består av sex kapitel och ett kunskapstest. Under utbildningen rör sig användaren i en domstolsmiljö. Varje kapitel i utbildningen utspelar sig i ett rum på domstolen, till exempel i en rättssal, ett samtalsrum eller domstolens reception. Alla kapitel är indelade i olika avsnitt med information i form av text, film, bilder och interaktiva övningar. I vissa övningar får deltagaren klicka på symboler för att få

mer information. Det finns också övningar där deltagaren ska para ihop olika rubriker med rätt begrepp eller beskrivning.

1.1.1 Kapitel- och kunskapstest

Varje kapitel avslutas med ett kapiteltest för att deltagaren ska testa hur mycket hen har lärt sig från kapitlet. Efter kapiteltesten får användaren feedback till varje fråga med en hänvisning till var i utbildningen det går att läsa på om svaret på frågan. Hela utbildningen avslutas med ett examinerande kunskapstest.

Varje kapitel har en tillhörande sammanfattning i pdf. Sammanfattningarna finns tillgängliga i översikten på utbildningens första sida. Dessa kan användas som repetition inför det avslutande kunskapstestet, men även efter att utbildningen är klar om det färdiga vittnesstödet vill stämma av eller gå tillbaka till något.

Det avslutande kunskapstestet består av 20 frågor. Det krävs 15 rätt för att bli godkänd på testet och en deltagare kan göra testet tre gånger innan det låser sig för användning. Vid underkända resultat måste användaren vänta i tolv timmar innan hen kan göra ett nytt försök. Vid godkänt resultat på kunskapstestet kan deltagaren själv skriva ut ett intyg som bekräftar att deltagaren genomfört utbildning med godkänt resultat.

1.1.2 Om utbildningen

Utbildningsflödet utspelar sig på en domstol och varje kapitel ska vara en chans för vittnesstöden att få veta vilka utrymmen som brukar finnas på en tings- eller hovrätt. I rättssalen får deltagaren till exempel lära sig om rättegången i brottmål och i samtalsrummet om bemötande.

Under fliken Om utbildningen finns det information som till exempel målen med utbildningen, hur en användare kommer igång med utbildningen och att lämna synpunkter på utbildningen till Brottsoffermyndigheten. Under fliken Vanliga frågor ges svar på bland annat hur kapitel- och kunskapstesten fungerar, vad användaren kan göra om något inte fungerar och hur utbildningskontot kan användas.

När vittnesstödet är inloggat kan personen se sina framsteg i översikten. När vittnesstödet har gjort kunskapstestet med godkänt resultat kan ett intyg laddas ned under fliken Mina intyg.

Vid önskemål om att ta bort ett registrerat konto kontakta Brottsoffermyndigheten.

1.1.3 Användarportal till samordnare

Det finns en särskild användarportal för dig som är vittnesstödssamordnare. I användarportalen kan du bjuda in dina deltagare och se när många gånger en deltagare har varit inloggad och när senaste inloggningen i utbildningen var. Efter att du har avslutat rekryteringen är det du som bjuder in de blivande vittnesstöden till webbutbildningen. Det gör du genom att fylla i deras e-postadresser under rubriken Inbjudningar och Ny inbjudan. Då får varje blivande vittnesstöd en inbjudan och en användare till utbildningen via e-post.

När du har skickat en inbjudan till utbildningen kommer personen att hamna i listan under rubriken Inbjudningar.

Under rubriken Uppföljning finns en lista över alla deltagare du har bjudit in som har registrerat sitt konto i utbildningen. Här kan du se när deltagarna senast var inloggade och hur många gånger personen har loggat in.

1.1.4 Administratörsvy

Webbutbildningen har även en administratörsvy som bara Brottsoffermyndigheten har tillgång till. Administratörsvyn är en möjlighet för myndigheten att föra och följa statistik över hur många som går webbutbildningen, hur många som har blivit godkända i kunskapstestet och hur fördelningen av faktorer som ålder och könsidentitet ser ut bland användarna. Syftet med administratörsvyn är att den ska vara en möjlighet för Brottsoffermyndigheten att se om webbutbildningen bidrar till målet om en bredare grupp av vittnesstöd avseende könsidentitet och ålder och att ge en indikation om något behöver förbättras eller utvecklas i utbildningen.

1.1.5 Hög tillgänglighet

Webbutbildningen ska vara inkluderande för alla blivande vittnesstöd. Därför är den universellt utformad med höga krav på tillgänglighet. Utbildningen är framtagen för att vara kompatibel med olika hjälpmedel. Som vittnesstödssamordnare kan du informera de blivande vittnesstöden om hur utbildningen är tillgänglig så att ingen känner sig exkluderad på grund av en funktionsnedsättning.

Det går att se alla filmer med eller utan textning. Textningen slås på genom att trycka på en ikon i videospelaren. Filmerna har också

talmanus så att informationen i filmerna kan läsas i text, vilket du och de blivande vittnesstöden hittar genom att klicka på texten "Talmanus" under videospelaren. Filmerna finns även med eller utan syntolkning och användaren väljer själv om hen vill se filmen med eller utan det i videospelaren.

1.2 Så här kan utbildningen genomföras

Som vittnesstödssamordnare ansvarar du för att hjälpa de blivande vittnesstöden att komma igång med och genomföra utbildningen, därför bör du veta hur webbutbildningen fungerar så att du enkelt kan instruera hur den kan användas. Klicka därför gärna runt i utbildningen innan du börjar använda den med din vittnesstödsgrupp.

På webbutbildningens startsida finns en översikt över utbildningen. I översikten kan användaren se var hen befinner sig i utbildningen. I översikten finns en lila processlinje där cirkelarna fylls i med en bock för varje kapitel som användaren har genomfört. I översikten över kapitlet visas vilka avsnitt kapitlet innehåller och hur lång tid det tar att genomföra. Det går även att klicka sig direkt till kapiteltestet. Det finns en sammanfattning av respektive kapitel att ladda ned på utbildningens första sida.

1.2.1 En utbildning med stor flexibilitet

Utbildning för vittnesstöd är framtagen för att vara så flexibel som möjligt för blivande vittnesstöd och för er vittnesstödssamordnare. Utbildningen omfattar all den teoretiska kunskap som krävs för att bli vittnesstöd. Därför kan den tillsammans med praktik på domstolen helt ersätta fysiska utbildningstillfällen eller ersätta valda delar av de fysiska träffarna. Utbildningen kan genomföras enskilt eller i grupp eller genom att kombinera grupptillfällen med att vissa kapitel görs enskilt mellan träffarna. En fördel med flexibiliteten är att utbildningen kan användas bland annat som ett komplement till de fysiska utbildningarna om en deltagare missar ett tillfälle på grund av sjukdom eller arbete. Den kan även komplettera fysiska utbildningar i de fall en person anmäler sig för att bli vittnesstöd, men det är lång tid kvar till nästa fysiska utbildning. På så vis kan webbutbildningen bidra till att förenkla rekryteringen av vittnesstöd och att fler personer kan söka sig till verksamheten.

Handledningens material

2.1 Förslag på hur materialet kan användas

Handledningen kan användas av vittnesstödssamordnare som förslag på olika sätt att arbeta med Utbildning för vittnesstöd. Materialet följer webbutbildningens upplägg genom att varje kapitel i utbildningen har ett förslag på hur det kapitlet kan genomföras i grupp. Som samordnare bestämmer du själv vilka kapitel du vill att vittnesstöden ska göra enskilt och vilka de ska göra tillsammans. Övningar som är utformade för att genomföras i grupp kan användas även för en enskild deltagare tillsammans med dig som diskussionsledare.

Handledningen innehåller utbildningsmaterial i form av läsanvisningar, casefilmer med tillhörande diskussionsfrågor och olika gruppövningar. Du avgör om du vill att vittnesstöden ska läsa de länkade läsanvisningarna inför träffen, om ni ska läsa dem tillsammans på träffen på storskärm eller om du ska berätta om innehållet som en introduktion på träffen. De situationer som filmerna visar ska fungera som avstamp till diskussioner om vittnesstöds bemötande. Materialet kan användas vid ett och samma tillfälle eller vid flera olika tillfällen. Du kan till exempel planera olika tillfällen med ett kapitel för varje tillfälle eller en casefilm per tillfälle.

2.1.1 Vittnesstödssamordnarens roll som diskussionsledare

Eftersom stora delar av utbildningen kan genomföras på egen hand hemifrån fokuserar gruppstillfällena i handledningsunderlaget på diskussion och reflektion. På så vis får du som samordnare möjlighet att bedöma den personliga lämpligheten hos alla deltagare.

Som samordnare är din roll att vara diskussionsledare i övningarna i materialet. Avsikten med frågorna till filmerna och övningarna är inte att deltagarna från början ska kunna de rätta svaren. Det är diskussionen och insikterna som de kan ge som är målet med övningarna, så din roll som diskussionsledare är att se till att diskussionen inte stannar av och att föra den framåt. Du ska alltså inte ge svaren på frågorna eller komma med lösningar på problemen förrän deltagarna har diskuterat dem. I stället är det bättre att ställa öppna frågor med förslag på lösningar för att hålla samtalen levande. Som diskussionsledare är det din uppgift att skapa goda förutsättningar för ett öppet och tillåtande diskussionsklimat. Det är nödvändigt för givande diskussioner och för att du ska få en möjlighet att bedöma den personliga lämpligheten.

För att utbildningstillfällena ska bli så givande som möjligt är det viktigt att du som diskussionsledare har funderat över diskussionsfrågorna och problemställningarna innan ni går igenom dem i gruppen. I den här handledningen finns tips och hänvisningar som det kan vara bra för dig att ta del av innan du börjar använda materialet i grupp.

2.1.2 Så här kan du använda casefilmer

Casefilmerna är inte framtagna för användas som instruktionsfilmer utan ska vara en utgångspunkt för reflektion och diskussion. I filmerna skildras ageranden som kan vara både bra och dåliga och vittnesstödens uppgift är att komma fram till vad de kan ta med sig eller undvika om de skulle hamna i en motsvarande situation. För att det ska vara meningsfullt att använda materialet som underlag för diskussion är det viktigt att deltagarna har fått kunskap inom de olika områden som materialet behandlar. Därför finns det anvisningar om vilka texter vittnesstöden bör ha läst innan utbildningstillfället eller gått igenom i början av träffen.

En förutsättning för att visa casefilmer i grupp är att du som samordnare förvarnar gruppen om att filmerna kan ta upp ämnen som

till exempel olika former av våld i nära relationer och situationer som kan upplevas som obehagliga, och att filmerna därför kan väcka starka känslor. Berätta för gruppen att alla filmer finns i webbutbildningen och att det går lika bra att se filmerna på egen hand innan träffen. Då kan de vittnesstöd som vill lämna rummet under filmvisningen, men komma tillbaka in för de efterföljande diskussionerna.

2.1.3 Generella diskussionsfrågor kopplade till utbildningen

Diskussionsfrågorna till respektive casefilm är framtagna för att passa ihop med det kapitel filmen hör till och aktualiserar därför bestämda områden. Frågorna här nedanför kan diskuteras i samband med samtliga filmer och övningar eller vid ett avslutande utbildningstillfälle för de som har gjort utbildningen på egen hand.

- Vilken betydelse får vittnesstödet bemötande för ett brottsoffer eller ett vittne upplevelse av rättsprocessen?
- Har bemötandet från dig som vittnesstöd någon betydelse för den fortsatta rättsprocessen?
- Vad är ett gott bemötande?
- Vilka tekniker och metoder kan du som vittnesstöd använda för att åstadkomma ett gott bemötande i mötet med brottsoffer och vittnen?
- Hur vet du att ett samtal eller en kontakt med ett vittne eller målsägande blev bra?
- Om ett möte eller en kontakt med en stödsökande inte blev bra, hur kan du hantera det?
- Hur tror du att ett brottsoffer känner sig när hen ska medverka vid en rättegång i domstol?
- Hur tror du att ett vittne känner sig när hen ska vittna under en rättegång i domstol?
- Vad är det som gör uppdraget som vittnesstöd så viktigt, tror du?
- Vad tror du vittnen och brottsoffer oroar sig för inför en rättegång?
- Om du själv var brottsoffer eller vittne, vad skulle du själv vilja ha för stöd och hjälp från ett vittnesstöd?

- Vad är det som gör att det kan vara svårt att vittna?
- Bör bemötandet av en stödsökande skilja sig åt beroende på individuella faktorer hos personen som till exempel könsidentitet, sexuell läggning, religion, ålder, klasstillhörighet eller annan bakgrund? I så fall hur och varför?
- I vilka situationer kan det vara viktigt att vara extra lyhörd och förberedd som vittnesstöd?
 - Vid vissa brottstyper?
 - Vid möten med vissa grupper av människor?
 - När det finns andra människor i omgivningen?
 - När en viss information ska förmedlas?
- Vilken information tror du är viktigast att få när ett vittne eller en målsägande kommer till domstolen för att medverka vid en rättegång?
- Vad innebär uppdraget som vittnesstöd?
- Vilka begränsningar finns i vittnesstödsrollen?

2.1.4 Diskussioner utifrån casefilmer

I diskussionerna om casefilmerna är det viktigt att du som vittnesstödssamordnare i så stor utsträckning som möjligt låter deltagarna diskutera utan att du kommenterar. Din uppgift är att vara diskussionsledare och ställa frågor, komma med följdfrågor och fördela ordet. Var noga med att bjuda in samtliga i gruppen att vara aktiva i diskussionerna, helst i varje fråga.

När det är begränsat med tid och gruppen har givande diskussioner om frågorna är det oftast bättre att låta diskussionerna fortsätta än att avbryta och övergå till att genomföra en övning. Som samordnare ansvarar du för att anpassa utbildningen utifrån situationen och din grupps behov och intressen.

2.1.5 Gruppövningar

I det här handledningsmaterialet finns det förslag på olika övningar som kan genomföras i grupp.

Följande varianter av övningar förekommer:

- Associationsövningar – Syftar till att ge en ökad förståelse för olika begrepp och fenomen genom att deltagarna först får associera kring ett begrepp och sedan diskutera det tillsammans.
- Dramaövningar – Används för att omsätta teoretiska kunskaper till praktik. I övningarna får deltagarna öva på att praktisera den teori de har tagit till sig i situationer som kan uppstå i uppdraget som vittnesstöd.
- Hotspotövningar – I webbutbildningen finns olika hotspotövningar där samordnaren kan klicka på olika symboler i en bild för att veckla ut beskrivningar av bilden.
- Drag and dropövningar – En annan typ av övning i webbutbildningen som går ut på att samordnaren läser upp ett begrepp eller påstående och låter vittnesstöden föreslå vilken rubrik eller titel som påståendet ska paras ihop med. Om förslaget inte är rätt bör samordnaren resonera om varför svaret inte var rätt och be vittnesstöden komma med ett nytt förslag.

Under hela utbildningen är det viktigt att du som leder utbildningstillfällena skapar trygghet i gruppen. Det är en förutsättning för att alla ska våga delta och kunna ta till sig utbildningen på ett bra sätt. Det är särskilt viktigt vid genomförandet av gruppövningar. Du som leder gruppen kan skapa trygghet genom att betona att det inte alltid finns svar som är rätt eller fel utan att det är diskussionerna som är målet med övningarna. Dramaövningar syftar till exempel inte till att spela teater på ett övertygande sätt utan om att förbereda de blivande vittnesstöden på situationer som de kan hamna i. Det är också bra övningstillfällen i att hantera olika situationer och bemöta olika typer av människor. Dramaövningarna är just övningstillfällen och de ska inte spelas upp inför helgrupp eller någon annan typ av publik. Meningsskiljaktigheter ska få förekomma i diskussioner och allas åsikter ska respekteras.

Kapitel 1 – Väntsäl

Om kapitlet

Syftet med kapitlet Väntsäl är att de blivande vittnesstöden ska lära sig om de primära målgrupperna i vittnesstödsuppdraget, målsägande och vittnen. För att kunna ge ett så bra stöd som möjligt till de grupperna är det viktigt att ha grundläggande kunskaper om reaktioner på brott och hur vittnen och målsägande kan uppleva rättegången. För att skapa en känsla av trygghet under tiden på domstolen, för både stödtagare och vittnesstöd, tar kapitlet även upp säkerhetsfrågor i domstolen.

Läsanvisningar

Avsnitt 1, Vittnen:

- Vad är ett vittne?
- Vem ska vittna?
- Part i målet
- Kallad som vittne
- När en förhörsperson inte kan komma
- På plats i domstolen

Avsnitt 2, Målsägande:

- Vad är en målsägande?
- Vem är målsägande?

- Olika föreställningar om brottsoffer

Avsnitt 3, Reaktionen på brott:

- Se filmen Olika reaktioner på brott
- Vad kan du som vittnesstöd göra?

Avsnitt 4, Sekundär viktisiering:

- Vad är sekundär viktisiering?
- Skuldbeläggande av brottsoffer
- Så kan vittnesstöd minska risken för sekundär viktisiering

Avsnitt 5, Upplevelser vid rättegång:

- Osäkerhet inför förhör

Avsnitt 6, Säkerhet i domstol:

- Se filmen Om ordning och säkerhet under rättegång

Casefilmen Afsoon

Den här casefilmen handlar om Afsoon som blir utsatt för sexualiserat våld av sin färdtjänstchaufför Micke när han ska köra henne hem från hennes arbetsplats. Afsoon pratar om Micke med Caroline som arbetar i hennes boende. Hon antyder att någonting är fel.

Frågor att diskutera

- Vilken roll har Afsoon och Caroline i en eventuell rättsprocess om sexualbrottet som Micke har begått?
 - Vad är skillnaden på att vara brottsoffer och målsägande?
 - Kan Caroline vittna trots att hon inte såg själva brottet?
- Hur tror du att Caroline upplever de här händelserna?
 - Diskutera hur ni tror att hon tänkte i stunden, både när hon pratade om att Afsoon nog var kär i Micke och när Afsoon ska åka till jobbet i slutscenen.
 - Diskutera även hur ni tror att hon skulle uppleva situationen om hon i efterhand fick reda på att Micke var polisanmäld för våldtäkt mot Afsoon.
- Kan Caroline ha ett behov av att prata om de saker hon har sett och hört?
- Vittnesstöd får inte prata om det som rättegången handlar om, alltså brottet. Hur skulle du ge stöd till det här vittnet utan att prata om brottet?
- Finns det skillnader i vilken information ett vittne behöver av dig som vittnesstöd beroende på om personen har bevittnat brottet i tjänsten eller som privatperson?
 - Behöver vittnen som bevittnat brott i tjänsten vittnesstöd?
 - Kan behovet av vittnesstöd skilja sig åt för olika yrkesgrupper? Till exempel för poliser, personal inom vård och omsorg, socialtjänst eller andra yrkeskategorier.
- Hur reagerar Afsoon när Caroline pratar om Micke? Vilka känslor tror ni att det väcker? Tror ni att Afsoon hade haft lättare att berätta om våldet för Caroline om inte hon hade pratat om Micke som en olycklig kärlek?
 - Kan en målsägandes förhör under rättegången påverkas på samma sätt om det i stället är ett vittnesstöd som har pratat om gärningspersonen eller händelsen?

- Att Afsoon har en utvecklingsstörning påverkar både Carolines och Mikes sätt att vara mot henne. Hur då?
 - Utnyttjar Micke Afsoons funktionsnedsättning?
 - På vilka sätt innebär Afsoons beroendeställning till både Micke och Caroline risker för henne? (Caroline tänker inte våldsutsatthet utan kopplar Afsoons nedstämdhet till funktionsnedsättningen.)
 - Hur tror du att Afsoons utvecklingsstörning hade påverkat dig om hon kom till dig som vittnesstöd? Hur kan du förhålla dig till dina föreställningar om personer med funktionsnedsättningar?
- Skulle det vara bra att prata med Afsoon och den personliga assistenten samtidigt?
- Afsoon blev utsatt för brott av en person hon stod i beroendeställning till och som hon hade rätt att känna sig trygg med, hur kan det påverka hennes upplevelse av domstolen och rättegången?
 - Vad kan du som vittnesstöd göra för att Afsoon ska känna sig trygg på domstolen?
 - Vilka säkerhetsåtgärder skulle du kunna informera om?

Gruppövning: Lyssna

I filmen fick vi se exempel på hur Carolines sätt att lyssna och bemöta Afsoon påverkade Afsoons mående efter brottet. En viktig del av vittnesstödsuppdraget är att lyssna och känna in de personer ni kommer att möta i domstolen så att de ska känna sig trygga och våga ställa frågor till er. En förutsättning för det är att ni vittnesstöd är lyhörda för varje person ni möter och att ni ger ett bemötande som är anpassat efter den personens individuella behov.

I den här övningen ska ni få träna på olika sätt att lyssna och reflektera över hur det känns både för dig som lyssnar, men också för den som pratar. Be vittnesstöden att prata om något neutralt med den de sitter bredvid, det kan till exempel vara vad de har ätit i veckan, drömsemestern, vad de gjorde förra helgen eller vilka djur de tycker om. Instruera deltagarna att de ska turas om att lyssna respektive prata.

Uppmana den som lyssnar att lyssna på olika sätt, till exempel:

- Engagerat
- Stressat

- Ointresserat
- Kritiskt
- Uppmuntrande
- Lugnt
- Distanserat
- Personligt

Diskutera tillsammans i helgrupp hur det kändes att prata när lyssnaren lyssnade på de olika sätten. Hur var det att lyssna på de olika sätten? Vad kan ni ta med er av den här övningen i mötet med vittnen och målsägande när ni börjar som vittnesstöd?

Casefilmen Trasiq

Filmen handlar om Markus som ska delta i en rättegång om köp av sexuell handling av barn. Han är 16 år och kommer från problematiska hemförhållanden med en mamma som har ett alkoholberoende. Den tilltalade i målet har köpt sex av Markus i utbyte mot alkohol. I samband med brottet kommer polisen till den tilltalades lägenhet eftersom han är misstänkt för alkoholförsäljning. En av poliserna känner igen Markus eftersom hon tidigare har förhört honom som misstänkt för en misshandel.

Frågor att diskutera

- I rättegången är Markus målsägande i ett mål om sexualbrott mot barn, han skulle eventuellt också kunna vara vittne i målet om alkoholförsäljning. Stämmer Markus överens med din bild av ett brottsoffer och ett vittne?
 - Markus har tidigare varit misstänkt för misshandel, påverkar det din bild av honom som brottsoffer?
 - Hade det varit annorlunda om Markus tidigare hade varit misstänkt för en våldtäkt mot en jämnårig?
 - Påverkar dina föreställningar av hur ett brottsoffer ska vara huruvida du ser Markus som ett brottsoffer?
- Vilken föreställning om brottsoffer stämmer bäst in på Markus? Varför?
 - Vad i Markus beteende eller livssituation skulle se annorlunda ut för att han skulle stämma bättre in på någon annan föreställning?
- Vad är ett idealt brottsoffer?
 - Påverkas ditt bemötande av en målsägande av hur väl hen lever upp till föreställningen om det ideala brottsoffret? Hur och varför?
 - Kan det finnas skäl att anpassa ditt bemötande efter Markus situation? Hur och varför?
- Markus har flera erfarenheter av bemötande från rättsväsendet. Vad tycker du att de två poliserna borde ha tänkt på i sitt bemötande av Markus när de kom in i lägenheten?
 - Hur tror du att han upplevde situationen i rättssalen?

- o Hur kan du som vittnesstöd förhålla dig till Markus känslor av skuld och skam på grund av brottet?
- Hur kan Markus livssituation och hemförhållanden påverka hans förutsättningar under rättegången? Kan de påverka hans möjligheter att få upprättelse för brottet han har utsatts för?
- Hur kan du som vittnesstöd underlätta för Markus när han är i domstolen?

Gruppövning: Intersektionell analys av Markus situation

Be deltagarna att i par eller mindre grupper diskutera Markus situation, gärna utifrån de olika scenerna i filmen. Be deltagarna att fokusera på att analysera Markus situation utifrån en intersektionell analys, det vill säga hur hans situation påverkas av faktorer som kön, sexuell läggning, ålder, klassbakgrund och etnicitet. Hur kan de här faktorerna påverka bemötande av vittnen och målsägande generellt? Som diskussionsledare kan du följa upp att diskussionerna handlar om mer än en faktor, antingen genom att gå runt i de mindre grupperna eller genom en avslutande uppsamling i helgrupp.

Om det under övningen visar sig att deltagare värderar olika grupper av människor olika eller tycker att det finns skäl att ge vissa personer ett sämre bemötande än andra, till exempel utifrån resonemang om att skylla sig själv eller liknande, är det viktigt att du nyanserar resonemanget i helgrupp. Efter grupptillfället kan du ha ett enskilt samtal med personen för att höra hur hen tänker så att du kan bilda dig en uppfattning om personens lämplighet som vittnesstöd.

Gruppövning: Kallad till rättegång

Titta på övningen Så här ser kallelsen ut i avsnitt 1 Vittnen i helgrupp eller dela ut kopior på kallelsen till gruppen. (Under fliken Handledningsunderlag går det att ladda ner och skriva ut kallelser.)

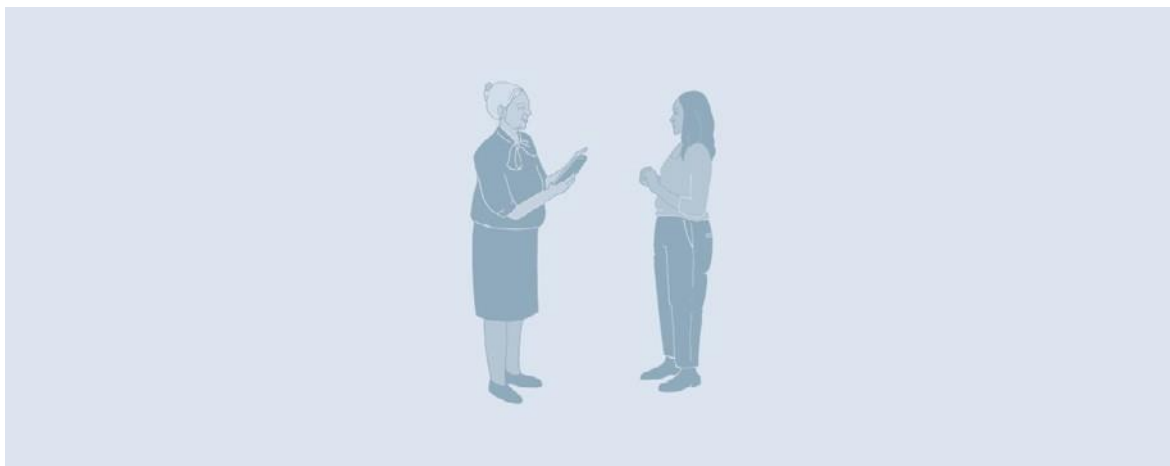
Diskussionsfrågor:

- Vilken information har målsägande fått när de kommer till tingsrätten på rättegång?
- Vilken information har vittnen fått?
- Vilken information hade du velat ha innan rättegången om du var kallad som målsägande respektive vittne?
- Nu har du sett den information vittnen och målsägande får innan huvudförhandlingen, vilken information hade du velat ha på plats i domstolen?

Gruppövning: Vad är en giltig ursäkt för att inte komma till en rättegång?

Övningen kan avslutas med att gruppen tillsammans gör drag and drop-övningen Vad är en giltig ursäkt för att inte komma till en rättegång? i avsnitt 1 Vittnen. Läs upp ett alternativ i taget och låt vittnesstöden föreslå till vilken rubrik du ska föra påståendet. Låt gruppen resonera kring varför de tycker att ett alternativ ska vara under en viss rubrik, men förklara att det finns rätt och fel svar. Anledningen till att vissa alternativ inte är en giltig ursäkt beror på att förhör med vittnen och målsägande är avgörande för rättssäkerheten och för att det ska gå att utreda brott och skapa upprättelse.

Kapitel 2 – Informationstavla

Om kapitlet

Kapitlet Informationstavla handlar om vittnesstödsuppdraget och dess möjligheter och begränsningar. Syftet med kapitlet är att vittnesstöden ska lära sig om vittnesstödsverksamhetens organisering och vad som gäller i uppdraget som vittnesstöd.

Gruppövning: Vittnesstöd

I den här associationsövningen ska deltagarna antingen i helgrupp eller i mindre grupper reflektera över hur de uppfattar begreppet vittnesstöd och vad det innebär att vara vittnesstöd.

Övningen genomförs så här:

1. Skriv ordet Vittnesstöd på ett papper, en whiteboardtavla, powerpointpresentation på projektor eller liknande.
2. En utsedd gruppledare i varje grupp (eller du som vittnesstödssamordnare om övningen genomförs i helgrupp) antecknar alla ord som deltagarna säger när de får associera fritt kring ordet vittnesstöd. (Kommentar till diskussionsledare: Det kan till exempel handla om vad vittnesstöd gör, hur vittnesstöd bör vara eller om vittnesstödsverksamhetens organisering eller historia.)
3. Byt sedan papper eller ta en ny del av whiteboardtavlan och skriv Vilken betydelse kan vittnesstöd ha för vittnen och målsägande?

4. Återigen får gruppleddare eller du som vittnesstödssamordnare anteckna vad deltagarna säger när de associerar till betydelsen av vittnesstöd.
5. När ni har två bilder per grupp eller två bilder i helgrupp övergår övningen till att gruppdeltagarna gemensamt får fördjupa och förklara associationerna genom diskussioner om det som står på pappren eller tavlorna.
6. Avsluta övningen genom att i helgrupp sammanfatta diskussionerna. I slutet av träffen, efter att ni har sett och diskuterat casefilmen, kan du i helgrupp väcka frågan om vad ett vittnesstöd är och vilken betydelse vittnesstöd kan ha. Då får vittnesstöden associera och reflektera över om deras bild har förändrats under träffen.

Läsanvisningar

Avsnitt 1, Bakgrund:

- [Namnet vittnesstöd](#)

Avsnitt 2, Organisering:

- [Brottsoffermyndighetens verksamhet](#)
- [Domstolsverket och domstolarna](#)

Avsnitt 4, Uppdraget:

- Ladda ner och läs [Nationella riktlinjer för vittnesstödsverksamheten](#)
- [Tystnadslöfte](#)
- [Pratar inte om brottet](#)
- [Lämnar information](#)
- [Så skapar vittnesstöd kontakt](#)

Casefilm 1: Ett vittnesstödssamtal

I Utbildning för vittnesstöd kommer ni att se flera filmer med samtal mellan vittnesstödet David och vittnet Anna. I den första filmen möter vi Anna för första gången. Hon har blivit vittne till ett brott och kallad till rättegången i tingsrätten. Vid tingsrättens informationstavla träffar hon David, som informerar om vad vittnesstöd kan hjälpa till med. Syftet med filmen är inte att skildra ett perfekt vittnesstödssamtal utan att ge exempel på hur ett samtal kan se ut och skapa diskussion om vad David gjorde bra, men också om vad han hade kunnat göra bättre.

Frågor att diskutera

- Hur hade David kunnat närma sig för att ta kontakt med Anna om hon inte hade stått vid informationstavlan och läst?
- Hur presenterar David sig och sin roll på domstolen?
 - Hade han kunnat göra det på ett bättre sätt?
 - Diskutera titeln vittnesstöd, vilka för- och nackdelar finns med begreppet? Hur kan du förhålla dig till titeln när du berättar om ditt uppdrag?
- Vad är viktigt att tänka på vid den första kontakten med ett vittne?
- Vittnesstöd har alltid begränsat med tid i mötet med vittnen. Målet kan när som helst ropas på och då är det dags för vittnet att gå in i rättssalen. Vad är viktigast att hinna berätta?
- Hade det varit bättre om David hade berättat något annat? Vad av följande tycker du att han borde ha tagit upp?
 - Tystnadslöftet
 - Att vittnesstöd är ideellt verksamma och inte representanter för domstolen
 - Praktiska faciliteter som till exempel var det finns toalett, möjlighet att hänga av sig och köpa kaffe eller hämta vatten
 - När och var förhandlingen är samt hur Anna hittar dit
 - Vad som kommer att hända under rättegången och hur ett vittnesförhör går till
 - Ersättning för inställelse. (Ersättningen kan vara ett bra sätt att skapa kontakt med förhörspersoner som är intresserade av att få kompensation för sina kostnader, det är de flesta som kommer till domstolen. När samtalet väl har kommit igång kan det

vara lättare för personen att säga att hen också vill ha sällskap eller ställa frågor om rättegången utan att känna sig dum eller besvärande.)

- Gör vittnesstödet rätt som avbryter Anna?
 - Varför avbryter han henne?
 - Hade han kunnat göra det på ett bättre sätt?
- Hur hanterar David Annas oro för att träffa den tilltalade?
 - Dämpar eller förstärker han oron?
 - Hur hade David kunnat göra det annorlunda?
 - Borde David ha erbjudit sig att följa med Anna som sällskap under rättegången?
 - Hur tror ni att Anna hade känt om David hade gett stöd till den tilltalade när hon kom in i väntsalen?
- Hur kan du som vittnesstöd erbjuda avskildhet utan att vittnet upplever väntsalen som en otrygg plats?
- Hur hade du velat avsluta samtalet med Anna?
- Vad tycker du om det bemötande David ger Anna? Skulle du ha gjort någonting annorlunda i mötet och i så fall vad?

Gruppövning: Ta den första kontakten

Det här är en dramaövning där deltagarna två och två ska få öva på att agera vittnesstöd och ta den första kontakten med någon som kommer till domstolen. Syftet med övningen är att deltagarna ska öva på att presentera sig i sin roll som vittnesstöd och hitta en ingång för att inleda ett samtal med ett vittne eller en målsägande som kan vara i behov av stöd. Som övningsledare kan du ge olika direktiv om hur du vill att paren ska agera, till exempel kan du ge direktiv om att personen som spelar vittne eller målsägande ska vara stödsökande, undandragande, rädd eller ointresserad. Du kan även ge deltagarna tips på olika sätt att inleda samtalet, till exempel olika hälsningsfraser, att lyssna mer än att prata och tvärtom, eller vilka delar av vittnesstödsuppdraget som är bra att berätta om först, exempelvis ersättning för inställelse, tystnadsloftet och liknande. Låt varje deltagare öva på flera olika sätt att ta den första kontakten och turas om att vara vittnesstöd respektive domstolsbesökare.

För att variera övningen kan du låta personen som agerar vittnesstöd öva på att bemöta personer som inte ingår i vittnesstödsverksamhetens

primära målgrupper. Vad kan vittnesstödet säga till en tilltalad som vill ha sällskap när det finns andra, vittnen eller målsägande, som också behöver vittnesstöd? Hur kan vittnesstödet bemöta ett vittne i ett tvistemål som vill veta mer om hur rättsprocessen går till?

Avsluta övningen med en uppföljande diskussion i helgrupp där deltagarna får reflektera kring upplevelsen och vad de tyckte var bra, dåligt, lätt och svårt i situationen med att ta den första kontakten med en besökare på domstolen.

Viktigt att tänka på

Som vittnesstödssamordnare har du erfarenhet av och säkert goda exempel på hur ett vittnesstöd kan inleda samtal med domstolsbesökare på ett bra sätt. Dela gärna med dig av dem till gruppen! Men var noga med att låta gruppen reflektera och diskutera fritt innan du för in ytterligare aspekter för att driva diskussionerna framåt.

Gruppövning: Associationer kring rädsla och nervositet

Det här är en associationsövning där deltagarna får reflektera och diskutera vad som kan vara tecken på rädsla och nervositet hos vittnen och målsägande.

Övningen genomförs så här:

1. Skriv ordet Rädsla på ett papper eller en whiteboardtavla eller liknande.
2. En utsedd gruppleddare i varje grupp (eller du som vittnesstödssamordnare om övningen genomförs i helgrupp) antecknar alla ord som deltagarna säger när de får associera fritt kring ordet rädsla. Det kan vara bra att förtydliga att övningen syftar till att skapa en bättre förståelse för vilka uttryck som rädsla kan ta sig hos olika personer och hur vittnesstöden kan upptäcka om ett vittne eller en målsägande är rädd under besöket på domstolen.
3. Byt sedan papper eller ta en ny del av whiteboardtavlan och skriv Nervositet och upprepa övningen utifrån det ordet. Återigen får alltså gruppleddare eller du som vittnesstödssamordnare anteckna vad deltagarna säger när de associerar kring nervositet. Utgångspunkten är här densamma som för ordet rädsla, på vilka sätt kan nervositet hos ett vittne eller en målsägande komma till uttryck? Hur kan vittnesstöden känna igen om någon är nervös och därför eventuellt behöver extra stöd?
4. När ni har två bilder per grupp eller två bilder i helgrupp övergår övningen till att gruppdeltagarna gemensamt får fördjupa och förklara associationerna genom diskussioner om vad som står på pappren eller tavlorna.
5. Avsluta övningen genom att i helgrupp diskutera frågan om hur vittnesstöden kan upptäcka att någon besökare på domstolen är rädd eller nervös och därför kan behöva extra stöd. Knyt gärna ihop diskussionen med de reaktioner på brott som kapitel 1 handlade om. Kan några av uttrycken för rädsla eller nervositet vara en reaktion på grund av brottet?

Som diskussionsledare är det viktigt att poängtera att alla människor uttrycker känslor på olika sätt och att det inte alltid går att se om någon är rädd eller nervös. Det finns alltså inte några rätta svar, men olika beteenden att vara uppmärksam på.

Gruppövning: Att fylla i statistik

För att det ska gå att följa upp och utveckla vittnesstödsverksamheten är det viktigt att det förs statistik över hur många som får vittnesstöd och hur mycket tid verksamheten omfattar. Alla vittnesstöd ska föra statistik över sina pass på domstolen. I den här övningen får de blivande vittnesstöden information om hur statistikföringen går till. Visa övningen Att fylla i statistik från avsnitt 2 Organisering i helgrupp. Klicka på siffrorna i statistikblanketten för att fälla ut information om respektive fält. Du kan när som helst förstora blanketten genom att dra den lila cirkeln under bilden till höger.

Berätta gärna om hur du sammanställer statistiken varje månad och år. Anledningen till att statistikblanketten omfattar kvinnor, män och andra är för att vittnesstödsverksamheten ska vara så inkluderande som möjligt. Kolumnen Andra kan användas om stödtagaren är en trans-, queer- eller icke-binär person. Den kan även användas i de fall vittnesstödet är osäker på en stödtagares könsidentitet.

Gruppövning: Vilka av följande är uppgifter för dig som vittnesstöd?

Gör drag and drop-övningen Vilka av följande är uppgifter för dig som vittnesstöd? i avsnitt 4 Uppdraget. Läs upp ett påstående åt gången och låt vittnesstöden föreslå under vilken rubrik påståendet ska ligga och varför de vill placera det där. Resonera utifrån påståendet om var du tycker att det borde ligga. Dela gärna med dig av dina erfarenheter av vilka uppgifter som ligger innanför respektive utanför vittnesstödsuppdraget.

Kapitel 3 – Häktesrum

Om kapitlet

Kapitlet Häktesrum handlar om rättsprocessen och de organisationer och myndigheter som är verksamma i rättskedjan. Syftet med kapitlet är att vittnesstöden ska bekanta sig med de aktörer som rör sig på domstolen och att få en förståelse för vad vittnen och målsägande har varit med om innan de kommit till rättegången i domstol och vad som kommer att hända efter huvudförhandlingen så att vittnesstöden kan informera om det.

Läsanvisningar

Avsnitt 1, Rättskedjan:

- [Från polisanmälan till brottsskadeersättning](#)
- [Åklagarens roll under rättsprocessen](#)
- [Målsägandebiträde](#)
- [Försvarsadvokat](#)
- [Domstolarna och Domstolsverket](#)
- [Centrala begrepp inklusive Rättsväsende, Rättssäkerhet och Rättstrygghet](#)

Avsnitt 3, Polisanmälan:

- [Rätt till information](#)

Avsnitt 4, Utredning:

- [Förordnande av målsägandebiträde](#)
- [Förhör](#)
- [Polisförhör](#)
- [Information om möjligheter under rättsprocessen och Information om hur ärendet fortsätter](#)
- [Vittnen saknar rätt till information](#)

Avsnitt 5, Åtal:

- Se filmen [Åtal och stämningsansökan](#)

Avsnitt 6, Rättegång:

- [Dom](#)

Avsnitt 7, Överklagande:

- [Tingsrättens dom överklagas](#)
- [Förhandling i hovrätt och Hovrättens dom](#)

Avsnitt 8, Efter dom:

- [Verkställighet av utdömda straff](#)
- [Repetition av rättsprocessen](#)

Gruppövning: Rättskedjan ur brottsofferperspektiv

Gör övningen [Rättskedjan ur brottsofferperspektiv](#) i avsnitt 1 Rättskedjan tillsammans i helgrupp. Klicka på siffrorna i bilden för att läsa om respektive steg i rättskedjan. Du kan när som helst zooma in i bilden genom att dra den lila cirkeln under bilden åt höger.

Gruppövning: Aktörer som är verksamma under rättsprocessen

1. Visa filmen Polisens uppdrag i avsnitt 1 Rättskedjan och resonera utifrån följande frågor:
 - 0 Under vilka delar av en rättsprocess är polisen mest verksam?
 - 0 Vilken roll har polisen i rättsprocessen?
 - 0 I vilka situationer kommer vittnesstöd i kontakt med poliser?
 - 0 Kan poliser behöva vittnesstöd?
 - 0 Vilken information om polisen och deras verksamhet kan vittnen och målsägande behöva från dig som vittnesstöd?
2. Visa filmen Åklagarens uppdrag i avsnitt 1 Rättskedjan och resonera utifrån följande frågor:
 - 0 Under vilka delar av rättsprocessen är åklagare verksamma?
 - 0 Vilken roll har åklagare i rättsprocessen?
 - 0 I vilka situationer kommer vittnesstöd i kontakt med åklagare?
 - 0 Vilken information om åklagare kan vittnen och målsägande behöva från dig som vittnesstöd?
3. Visa filmen Advokatens uppdrag i avsnitt 1 Rättskedjan och resonera utifrån följande frågor:
 - 0 Under vilka delar av rättsprocessen är advokater verksamma?
 - 0 Vilka roller kan advokater ha i rättsprocessen och vad innebär de?
 - 0 I vilka situationer kommer vittnesstöd i kontakt med advokater?
 - 0 Vilken information om advokaters olika roller kan vittnen och målsägande behöva från dig som vittnesstöd?
4. I samband med de här övningarna (då deltagarna diskuterar de olika rollerna för polis, advokat och åklagare) kan det passa att även diskutera domarens roll efter att ha sett filmen Domarens roll under huvudförhandlingen. Den här filmen ligger i kapitel 4, men är relevant även i det här avsnittet och kan diskuteras utifrån följande frågor:
 - 0 Under vilka delar av rättsprocessen är domare verksamma?
 - 0 Vilka domarroller finns i rättsprocessen och vad innebär de?
 - 0 I vilka situationer kommer vittnesstöd i kontakt med domare?
 - 0 Vilken information om domare och rätten kan vittnen och målsägande behöva från dig som vittnesstöd?

Efter att deltagarna diskuterat de olika yrkesrollerna var för sig kan diskussionen ledas vidare in på hur de olika aktörernas roller samverkar och hänger ihop.

Gruppövning: Para ihop rätt myndighet/organisation med rätt beskrivning

Gör övningen Para ihop rätt myndighet eller organisation med rätt beskrivning i avsnitt 1 Rättskedjan i grupp. Läs ett påstående i taget och be vittnesstöden föreslå vilken rättslig aktör du ska para ihop påståendet med och varför. Testa att dra påståendet till den föreslagna aktören. Förklara för gruppen varför ett påstående passar eller inte passar ihop med förslaget.

Gruppövning: Rättsprocessens delar och aktörer

Det här är en associationsövning där deltagarna får reflektera över vad de associerar till och har lärt sig om olika delar av och aktörer i rättsprocessen.

Övningen genomförs så här:

1. Skriv ordet Brott på ett papper, en whiteboardtavla eller liknande.
2. En utsedd gruppledare i varje grupp (eller du som vittnesstödssamordnare om övningen genomförs i helgrupp) antecknar alla ord som deltagarna säger när de får associera fritt om ordet brott. Det kan till exempel vara olika brott, olika brottstyper eller vad som krävs för att något ska vara ett brott. Reflektera tillsammans i helgrupp över vad ni har kommit fram till. Var gärna med och nyansera diskussionen.
3. Upprepa övningen fast med följande begrepp:
 - o Förundersökning
 - o Målsägandebiträde
 - o Åtal
 - o Hovrätt
 - o Kriminalvård
 - o Rättssäkerhet

Casefilm 2: Information från förundersökningen

I casefilm 2 om vittnesstödet David och vittnet Anna fortsätter deras samtal i väntsalen. Anna har sagt att hon är orolig över att behöva träffa den tilltalade. De går därför till vittnesstödsrummet för att tala avskilt. Anna är osäker på vad som förväntas av henne när hon ska vittna under rättegången.

Frågor att diskutera

- Är vittnesstödet taktik i filmen ett lämpligt sätt att avleda vittnet från att prata om brottet?
- Anna är orolig inför sitt vittnesmål, hon är rädd att hon ska få frågor som hon inte kan svara på eller att hon ska säga något som är fel. Hur bemöter David det?
 - Vilken information hade du velat ge till Anna i den här situationen?
- Hur skulle David kunna lämna informationen på ett tydligare sätt?
 - Hur hade han kunnat anpassa sitt språk efter personen han pratade med?
 - Hur hade du gett samma information till ett barn eller en tonåring?
 - Hur hade du gett samma information till en person som inte pratar så bra svenska?
- David berättar att åklagare, försvarsadvokat och målsägandebiträde har tillgång till förundersökningsprotokollet och att det därför inte gör så mycket om Anna glömmer att berätta något. Vilka risker finns med det uttalandet?
 - Kan uttalandet ge sken av att målsägande alltid har målsägandebiträde?
- Hur upplever du vittnesstödet bemötande av Anna i det här samtalet?
- Skulle du ha gjort någonting annorlunda i den här situationen och i så fall vad?

Viktigt att tänka på

Syftet med filmen är inte att skildra ett perfekt vittnesstödssamtal utan att ge exempel på hur ett samtal kan se ut och skapa diskussion om vad David gjorde bra, men också om vad han hade kunnat göra bättre. Därför är det viktigt att du som diskussionsledare följer med i diskussionerna.

Nyansera gärna diskussionerna genom att komma med inlägg om att det inte är lämpligt att alltför starkt betona att åklagare, försvarare och målsägandebiträde har tillgång till förundersökningsprotokollet. En anledning till det är att rätten inte känner till vad som förekommer i förundersökningsprotokollen innan huvudförhandlingen. En annan anledning till att det kan vara olämpligt är att de rättsliga aktörerna kan missa att ta upp något som ett vittne eller målsägande har sagt i förhör under utredningen. Det kan också vara så att saker som har sagts under polisförhör har antecknats i den så kallade "slasken" under utredningen. Slasken innehåller sådant utredningsmaterial som inte anses vara viktigt nog att ta med i förundersökningsprotokollet. Det är bra om du påtalar att vittnesstöden bör upplysa vittnen och målsägande om att det är bra att berätta allt de kommer ihåg, även om de tycker att det är upprepningar av det de har sagt tidigare, till exempel i polisförhör.

Det finns en risk för att deltagarna i utbildningen uppfattar vittnesstödet i filmen som att han menar att det är målsägandebiträden med i varje brottmål. Om du uppfattar sådana föreställningar i gruppen bör du betona att det aldrig går att utgå ifrån att det finns ett målsägandebiträde i målet. Det är beroende av omständigheterna i varje enskilt fall.

Gruppövning: Vilken information är viktigast?

I den här övningen ska du som övningsledare presentera en linje (det behöver inte vara en fysisk linje utan du kan visa med händer och ord hur den tänkta linjen går genom rummet) över en skala från 1 till 10. Du kommer sedan att läsa upp en informationspunkt i taget som kan vara bra för vittnen och målsägande att få inför deras medverkan i en rättegång. Deltagarna ska sedan ställa sig utefter den tänkta linjen beroende på hur viktig de tycker att den informationen är för vittnen och målsägande. 1 är inte viktigt och 10 är mycket viktigt.

Kom ihåg att notera allteftersom övningen pågår hur fördelningen av gruppdeltagarna över linjen ser ut vid de olika frågorna. Det kan

vara bra att ställa följdfrågor under varje del av övningen för att få reflektioner kring varför deltagarna väljer att prioritera informationen som de gör. Avsluta övningen med en helgruppsdiskussion där ni gemensamt reflekterar över vilken som är den viktigaste informationen för vittnen och målsägande och vad som bör prioriteras av vittnesstöden i situationer där tiden för samtal är begränsad.

Förslag på påståenden om information:

- Vittnesstödet tystnadslöfte
- Att du som vittnesstöd inte får prata om brottet
- Vad som krävs för att bli vittnesstöd
- Småprat
- Att erbjuda avskildhet i vittnesstödsrum
- Rundvandring i domstolens lokaler
- Att erbjuda en broschyr med mer information
- Hur rättegången går till från start till slut
- Att stödtagaren kan få frågor från såväl åklagare och domare som från målsägandebiträde och försvarsadvokat under förhöret
- Ersättning för medverkan vid rättegång
- De olika aktörernas roll under rättegången
- Hur dom meddelas och tillhandahålls
- Hur överklagandeprocessen går till
- Vad som händer efter rättegången
- Att målsägande kan ha rätt till information från Kriminalvården om den tilltalade döms till fängelse
- Att Kronofogden kan hjälpa till att verkställa ett utdömt skadestånd

Casefilmen Rättssalen

Rättssalen handlar om Lina som är målsägande i en brottmålsrättegång och hennes intryck av rättsväsendet. Lina har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning och har därför ett stort behov av förberedelse och kontroll. I filmen ändras de tidigare givna förutsättningarna, till exempel tvingas Lina byta plats i rättssalen. Förändringarna skapar stor oro hos henne.

Frågor att diskutera

- Vilken information hade Lina behövt inför förhandlingen?
- Vem eller vilka borde ha gett henne den informationen?
- Hur hade du som vittnesstöd kunnat förbereda Lina inför huvudförhandlingen?
- Finns det situationer då vittnesstöd kan fylla en viktig funktion trots att en målsägande har ett målsägandebiträde?
- Hade de olika rättsliga aktörerna kunnat bemöta Lina på ett bättre sätt och i så fall hur? Ligger det inom varje aktörs uppdrag att göra det?
- Hade domstolen, rättens ordförande, kunnat agera på ett annat sätt?
- Vad tror du att bristande information till en målsägande eller ett vittne kan få för konsekvenser för rättegången?
- Hur hade du anpassat ditt bemötande för att tillmötesgå Linas behov?
- Hur tror du att Lina har upplevt respektive del av rättsprocessen, det vill säga förundersökningen, rättegången och verkställandet av straff och skadestånd?

Gruppövning: Ge Lina information

Det här är en dramaövning där deltagarna får i uppgift att turas om att vara vittnesstöd till och att spela Lina. Dela in deltagarna i par och låt dem bestämma vem som ska vara Lina och vem som ska vara vittnesstöd. Instruera sedan vittnesstöden vad de ska informera Lina om i samtalet innan de ska byta roll.

Följande saker vill Lina ha information om:

- Vad är en förundersökningsledare?
- Vad betyder förundersökningsprotokoll?
- Vad gör en åklagare?
- Vad ska hon göra medan hon väntar på att rättegången ska börja?
- Hon har fått ett målsägandebiträde, vad innebär det?
- Vad är en dom?
- Vad kommer att hända efter rättegången?

Efter att båda personerna i paren har fått agera vittnesstöd respektive Lina kan du avsluta med en uppsamlade diskussion i helgrupp.

Reflektera över följande frågor:

- Hur har ni anpassat ert bemötande efter Linas behov?
- Hur kändes det att vara Lina?
- Var det något som var svårare att förklara eller beskriva än något annat? Hur hade ni kunnat förklara det på ett ännu bättre sätt?

Casefilmen Lena

Lena blir utsatt för våld och stöld av sin son Sebastian. Sebastian har en maktposition över Lena eftersom han också är en av hennes personliga assistenter. En anledning till att det blir ännu svårare för Lena att berätta om sin utsatthet för någon, till exempel hennes andra personliga assistent Muhammed, är att det är en anhörig till henne som är gärningsperson.

Frågor att diskutera

- Som vittnesstöd kan du aldrig veta vilket förhållande ett vittne eller en målsägande har till gärningspersonen, hur kan du förhålla dig till att den du pratar med eventuellt är anhörig till den tilltalade?
 - Hur skulle du förhålla dig till att Lena och Sebastian har en mor- och sonrelation om du gav vittnesstöd till Lena?
 - Hur skulle du förhålla dig till att Muhammed är bekant med Sebastian om du gav vittnesstöd till Muhammed?
 - Hade du förhållit dig annorlunda om Sebastian inte var Lenas son, utan enbart kollega med Muhammed när du gav stöd till Lena respektive Muhammed?
 - Hade det varit lämpligt att ge stöd till Lena och Muhammed samtidigt? Vad finns det för för- och nackdelar med det?
- Hur kan du som vittnesstöd informera om det som händer efter en rättegång på ett bra sätt?
 - Påverkas ditt sätt att berätta om verkställande av straff och skadestånd av om du vet att målsäganden du pratar med har en nära relation med den tilltalade?
- Hur kan du som vittnesstöd berätta om häktade personer, till exempel var de befinner sig under rättegångens pauser och vilka personerna är som de har med sig under förhandlingen, utan att väcka medlidande och skuld känslor hos målsägande?
- Hur kan du prata om relationen till gärningspersonen och hur det känns att behöva se en anhörig åtalad för brott utan att prata om själva brottet och utan att påverka förhörspersonens utsaga?
- Påverkar stödtagarens livssituation vilket bemötande och vilken information personen kan behöva av dig som vittnesstöd?

- Muhammed är orolig att Lena far illa när Sebastian sköter hennes omvårdnad. Vad kan du göra som vittnesstöd om du är orolig att någon du kommer i kontakt med far illa? Diskutera innebörden av vittnesstödens tystnadslofte i förhållande till att vara orolig över vittnet eller målsäganden som får stöd.
 - Ser möjligheterna att agera annorlunda ut om den du är orolig för är ett barn?

Viktigt att tänka på

Många brottsoffer som har varit utsatta för våld i nära relationer upplever skuld och skamkänslor för sin utsatthet. För många förvåras de känslorna av att veta att gärningspersonen, som de kanske fortfarande har en relation med, är frihetsberövad. Det kan bli särskilt påtagligt i rättegångssituationen om den tilltalade har Kriminalvårdens häkteskläder på sig, har handfängsel när hen kommer in i salen och hela tiden är övervakad av två personer från Kriminalvården. Många som ser gärningspersonen under de här omständigheterna vill inte längre medverka i rättsprocessen. Det är viktigt att du informerar vittnesstöden om det så att de inte säger något som kan förvärra stödtagarnas upplevelse av skuld och skam, utan att de är neutrala när de informerar om hur rättegången kommer att gå till.

Kapitel 4 – Rättssal

Om kapitlet

Kapitlet Rättssal handlar om hur en huvudförhandling i brottmål går till. Syftet med kapitlet är att vittnesstöden ska få tillräckliga kunskaper för att kunna informera stödtagare om rättegångens olika delar som är yrkande och sakframställan, bevisupptagning, personalia, slutanföranden, överläggning och dom.

Läsanvisningar

Avsnitt 1, I rättssalen:

- [På plats i rättssalen](#)

Avsnitt 2, Rättsprinciper:

- [Muntlighetsprincipen](#)
- [Omedelbarhetsprincipen](#)
- [Offentlighetsprincipen](#)

Avsnitt 3, Rättegången börjar:

- [Yrkanden och inställning](#)
- [Parternas sakframställan](#)

Avsnitt 4, Bevisning:

- [Förhör med målsägande](#)

- [Vittnesförhör](#)
- [Utgångspunkter för vittnen](#)
- [Beviskrav och bevisvärdering](#)

Avsnitt 6, Slutanföranden:

- Se filmen [Åklagarens slutanförande](#)

Avsnitt 7, Överläggning:

- [Överläggning](#)

Avsnitt 8, Dom:

- [Domens innehåll](#)
- [Hur domen blir tillgänglig](#)

Gruppövning: Vem sitter var i rättssalen

Gör övningen [Vem sitter var i rättssalen](#) i avsnitt 1 i rättssalen tillsammans i helgrupp. Klicka på siffrorna i bilden för att läsa om respektive aktör i rättegången. Du kan när som helst zooma in i bilden genom att dra den lila cirkeln under bilden åt höger.

Casefilm 3: Rättsprocessen och rättsliga principer

Vittnet Anna har sagt att hon vill prata med vittnesstödet David i avskildhet. Anna har sett den tilltalade i väntsalen och känner sig obekväm med att behöva möta honom i rättssalen.

Frågor att diskutera

- Hur upplever du vittnesstödet ingång i samtalet när de har satt sig i vittnesstödsrummet? Skulle du ha gjort någonting annorlunda och i så fall vad?
- Vad tycker du om Davids sätt att avleda Anna från att prata om brottet?
- Hade David kunnat dämpa Annas oro för att träffa den tilltalade utan att riskera att börja prata om brottet? Hur hade du gjort det?
- Vilka rättsliga principer kommer till uttryck i filmen?
 - Hade David kunnat berätta om någon ytterligare rättslig princip under samtalet? (Kommentar till diskussionsledare: Objektivitetsprincipen? Offentlighetsprincipen? Principen om bästa bevismedlet? Fri bevisvärdering?)
- Diskutera de olika rättsliga principer som nämns i filmen, omedelbarhetsprincipen och muntlighetsprincipen.
 - Vad innebär principerna?
 - Vilken betydelse anser du att de har för rättssäkerheten?
- Hade David kunnat berätta något annat om hur en rättegång går till för att lugna Anna? (Kommentar till diskussionsledare: Tipsa om saker som kan nämnas för att driva diskussionen vidare om det stannar av, till exempel domstolens säkerhetsarbete, möjligheten för vittnesstödet att följa med in i rättssalen i mån av tid, var den tilltalade kommer att sitta i förhållande till Anna och att rättens ordförande ansvarar för säkerheten i rättssalen.)
- Vilka fördelar finns med att vittnen kommer till domstolen och vittnar utöver de som nämns i filmen?
- David utgår ifrån att Anna är kallad som åklagarens vittne, vilka risker finns med att utgå ifrån för vilken part någon ska vittna?

- Hur tror du att Anna uppfattade samtalet med David?
 - Blev hon lugnare efter samtalet eller mer nervös inför att vittna?
- Vad kan påverka hur ett vittne upplever ett samtal med ett vittnesstöd?

Viktigt att tänka på

För att utveckla lärdomarna från diskussionerna kan du i helgrupp informera vittnesstöden om följande utifrån filmen:

- Det kan vara bra att informera om möjligheterna till medhörning, men vittnesstöden får aldrig lova eller få det att låta som att medhörning alltid är möjligt. Det är upp till rättens ordförande att fatta beslut om det är nödvändigt och lämpligt i det enskilda fallet.
- Om det finns ett målsägandebiträde eller inte i målet beror framför allt på brottet som rättegången handlar om, men även på förhållanden hos målsäganden. Vittnesstöden ska aldrig utgå ifrån att det kommer att finnas ett målsägandebiträde närvarande vid förhandlingen.
- Nämndemännen är också domare och har lika mycket att säga till om i målet som rättens ordförande har. Alla domare i rätten har en röst vardera vid omröstning och rättens ordförande har ingen utslagsröst, vid lika antal röster vinner den mening som är lindrigast för gärningspersonen.
- Vittnen och målsägande bör vara beredda på att få frågor som kan upplevas som jobbiga, men det är viktigt att vittnesstöden förmedlar den informationen utan att skrämma stödtagarna. Det kan vara värt att nämna att försvararens frågor ofta kan uppfattas som mer ifrågasättande än åklagarens och förklara att det beror på att försvararen har till uppgift att så tvivel om vad som har hänt.

Gruppövning: Rättssäkerhet och rättstrygghet

Syftet med den här associationsövningen är att deltagarna ska få reflektera och diskutera vad rättssäkerhet och rättstrygghet innebär samt vad de har för betydelse för vittnen och brottsoffer.

Övningen genomförs så här:

1. Skriv ordet Rättssäkerhet på ett papper, en whiteboardtavla eller liknande.
2. En utsedd gruppledare i varje grupp (eller du som vittnesstödssamordnare om övningen genomförs i helgrupp) antecknar alla ord som deltagarna säger när de får associera fritt kring ordet rättssäkerhet. Utveckla efter en stund diskussionen till att deltagarna även ska reflektera över vilken betydelse rättssäkerheten kan ha för vittnen och målsägande.
3. Byt sedan papper eller ta en ny del av whiteboardtavlan och skriv Rättstrygghet. Återigen får gruppledare eller du som vittnesstödssamordnare anteckna vad deltagarna säger när de associerar kring begreppet och efter en stund kring betydelsen av rättstrygghet för vittnen och målsägande.
4. När ni har två bilder per grupp eller två bilder i helgrupp övergår övningen till att gruppdeltagarna gemensamt får fördjupa och förklara associationerna genom diskussioner kring vad som står på pappren eller tavlorna.
5. Avsluta övningen genom att i helgrupp diskutera vad rättssäkerhet och rättstrygghet har för betydelse för den rättsprocess som vittnen och målsägande ska medverka i vid deras besök på domstolen.

Gruppövning: Personer på rättegången

Gör övningen Personer på rättegången i avsnitt 1 i rättssalen i helgrupp. Läs upp en beskrivning i taget och låt vittnesstöden föreslå vem på rättegången som stämmer in på beskrivningen. Dra beskrivningen till den föreslagna personen. Om förslaget är fel bör du resonera om hur vittnesstöden ska tänka och testa med en ny beskrivning.

Casefilm 4: Innan vittnesförhöret

Anna har blivit vittne till ett sexuellt ofredande och blivit kallad till tingsrätten som vittne. I kallelsen står en tid och en adress dit hon ska komma för förhöret. Den här filmen visar hur det skulle kunna se ut om Anna aldrig hade träffat vittnesstödet David.

Frågor att diskutera

- Varför får inte Anna vara kvar i rättssalen?
- Hur tror du att Anna upplevde situationen?
- Vad hade du som vittnesstöd velat ge Anna för information innan hon gick in i rättssalen?
- På vilket sätt tror du att Anna hade upplevt situationen annorlunda om hon hade pratat med ett vittnesstöd innan förhandlingen startade?

Casefilmen Salina

Salina har blivit utsatt för en våldtäkt av sin före detta pojkvän som hotade att lägga ut nakenbilder av Salina på nätet. Filmen visar Salinas bild av huvudförhandlingen.

Frågor att diskutera

- Vad hade Salina behövt för information inför rättegången?
- Vem borde ha gett henne den informationen?
- Hur skulle du som vittnesstöd ha kunnat förbereda Salina på vad som skulle hända när hon skulle höras under rättegången?
- Tycker du att de olika rättsliga aktörerna bemötte Salina på olika sätt?
 - Var någon aktörs bemötande bättre eller sämre än övrigas?
 - Vad i bemötandet gjorde det bättre eller sämre?
 - Anser du att någon form av fördomar spelar in i bemötandet av Salina under rättegången?
 - Hur hade du som vittnesstöd kunnat göra för att ge Salina ett så gott bemötande som möjligt?
- Vilka reflektioner kan du göra om Salinas upplevelse av rättegången?
- Vilken betydelse kan brottsoffers eller vittnens upplevelser av rättegången få?
- Vad hade domstolen kunnat göra för att underlätta situationen när Salina skulle förhöras under rättegången?
- Vilken roll kan språket spela i rättsprocessen och vittnens och målsägandes upplevelser av den?

Gruppövning: Språkets betydelse

I den här associationsövningen får deltagarna en chans att reflektera över språkets betydelse för vittnens och målsägandes upplevelse av rättegången.

Övningen genomförs så här:

1. Skriv olika juridiska ord och uttryck som de rättsliga aktörerna i filmen använder på ett papper, whiteboardtavla eller liknande, till exempel:
 - o ansvarsyrkande
 - o yrkar
 - o huvudförhandling
 - o förklarar huvudförhandlingen avslutad
 - o dom meddelas
2. En utsedd gruppleddare i varje grupp (eller du som vittnesstödssamordnare om övningen genomförs i helgrupp) antecknar vad deltagarna säger när de får associera till de olika juridiska orden och uttrycken.
3. När ni har en bild per grupp eller en bild i helgrupp övergår övningen till att gruppdeltagarna gemensamt får fördjupa och förklara associationerna genom diskussioner om det som står på pappren eller tavlorna. Diskutera hur ni vittnesstöd kan informera om rättegången och förklara olika begrepp för att bidra till ett bättre bemötande av de personer som medverkar vid en rättegång.
4. Avsluta övningen genom att i helgrupp diskutera frågan om det juridiska språk som ofta används vid rättegångar och hur det kan påverka upplevelsen av rättegången för bland annat vittnen och målsägande.

Viktigt att tänka på

Det språk som används i rättegångar utgår ofta från lagtexten i de bestämmelser som rättegången handlar om. Vittnesstöd kan informera om och försöka förklara vissa juridiska begrepp för vittnen och målsägande. Det är därför bra om de blivande vittnesstöden har reflekterat kring dessa i förväg under utbildningen.

Casefilmen Rättegången

Filmen visar hur en brottmålsrättegång går till i tingsrätt. Rättegången handlar om brottet sexuellt ofredande. Filmen baseras inte på en verklig händelse, men är framtagen för att efterlikna hur verkliga rättegångar går till.

Frågor att diskutera

- Hur tror du att målsäganden upplever rättegången? (Här kan det vara lämpligt att du som diskussionsledare delar upp frågan och diskuterar upplevelsen av inledningen med yrkanden och sakframställan, förhören med målsäganden, den tilltalade och vittnet, genomgången av personalia, slutpläderingar och slutligen förhandlingens avslut.)
 - Hur uppfattar du frågorna till målsäganden under förhöret?
 - Hur hade du velat att ett vittnesstöd hade förberett dig inför ett sådant här förhör om du var i Majas situation?
- Om målsäganden inte haft ett målsägandebiträde, vad hade du kunnat göra för henne som vittnesstöd före och efter förhandlingen?
- Hur tror du att vittnet upplever rättegången?
 - Hur tror du att hon upplevde bemötandet hon fick från de olika aktörerna?
- Stämmer vittnesmålet i filmen överens med era föreställningar om hur ett vittnesmål går till?
 - Vad var annorlunda?
 - Hur kan ni förbereda vittnen på hur vittnesmålet går till utifrån den information ni vet att vittnet redan har fått, till exempel i kallelsen?
- Hur hade du som vittnesstöd kunnat förbereda målsäganden och vittnet på rättegången på bästa sätt i det här fallet?
- Hur tror du målsägandens och vittnets upplevelse av rättegången skiljer sig från den tilltalades?
- Tror du att målsäganden och vittnet förstod språket som användes under rättegången i filmen?
 - Reagerade du på någonting som du tycker att någon av de rättsliga aktörerna borde ha tydliggjort för att alla skulle förstå bättre vad som menades?

- Hur upplevde du rätten under huvudförhandlingen?
- Hur upplever du att rättens ordförande bemöter målsägande, tilltalad respektive vittne under rättegången?
 - Skiljer sig bemötandet något beroende på vem ordföranden talar till?

Gruppövning: Informera om rättegången

Det här är en form av dramaövning där tanken är att deltagarna två och två ska få öva sig på att agera vittnesstöd och informera ett vittne eller en målsägande om hur en rättegång går till och vad som förväntas av vittnet respektive målsäganden. Låt paren turas om att vara vittnesstöd respektive målsägande eller vittne några gånger så att de hinner ha några olika samtal. Avsluta övningen med att diskutera vad deltagarna tyckte var bäst att informera om och vad som borde ha lägre prioritet eller gick mindre bra.

Viktigt att tänka på

Som övningsledare bör du följa upp i helgrupp och utvärdera vad deltagarna tycker var bra, dåligt, lätt och svårt. Låt deltagarna reflektera kring sina respektive upplevelser av övningarna och anteckna gärna på en whiteboard eller liknande medan de berättar för att sedan be samtliga deltagare reflektera över de olika punkter som noterats på tavlan. Förhoppningsvis leder detta till diskussioner i helgrupp som kan ge goda tips till alla i gruppen.

Kapitel 5 – Samtalsrum

Om kapitlet

Kapitlet Samtalsrum handlar om bemötande och att hålla samtal. Som vittnesstöd är det viktigt att veta vad vittnesstödsuppdraget innebär och att ha grundläggande kunskaper om rättsprocessen, men bemötande är någonting som vittnesstöden kommer att behöva tänka på hela tiden. Oavsett vad de informerar om måste de alltid ge ett gott bemötande under tiden.

Anvisningar

Be vittnesstöden att titta på följande filmer innan de kommer till utbildningstillfället:

Avsnitt 1, Bemötande:

- Att möta människor efter brott

Avsnitt 2, Att inleda samtal:

- Att hålla samtal

Avsnitt 3, Under samtalet:

- Att möta vittnen och målsägande

Reflektioner om kunskapsfilmerna om bemötande

Inled utbildningstillfället med att reflektera över kunskapsfilmerna med Josefin Grände utifrån följande punkter:

- Dela med er av era spontana reflektioner utifrån filmerna, vad tyckte ni om innehållet?
- Icke-verbal kommunikation
- Fysiska integritetsgränser
- Att inleda samtal
- Att tänka på under samtal
- Att inte prata om brottet
- Egna reaktioner
- Att avsluta samtal
- Tid
- Ytterligare stöd

Casefilmen Förhöret del 1

Filmen handlar om Alex som har blivit utsatt för sexuellt ofredande genom blottning. Alex är på polisstationen för ett första målsägandeförhör. Han har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning som påverkar hur både han och polisen uppfattar situationen. Del 1 skildrar polisens perspektiv på förhöret.

Frågor att diskutera

- Har polisen i filmen ett gott bemötande?
 - Om ja, vad är det som gör det bra?
 - Om nej, vad hade polisen kunnat göra annorlunda för att förbättra bemötandet?
- Vad tycker du om polisens sätt att inleda samtalet?
- Hur uppfattar du polisens icke-verbala kommunikation?
- Vilka svårigheter möter polisen som försvårar för honom att ge ett gott bemötande?
 - Hur påverkas polisens bemötande av Alex funktionsnedsättning?
 - Vad hade polisen kunnat göra för att bemötandet inte skulle påverkas av den?
- Om du var i polisens sits, hade du gjort något annorlunda?
 - Polisens sätt att tänka, att han saknar kompetens för det särskilda ärendet, är stressad och vill hämta barnen från skolan och att han kanske saknar kunskaper om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, är inte ovanligt. Om omständigheterna var samma för dig som vittnesstöd när du skulle träffa Alex, hur skulle du förhålla dig till dem för att de inte ska gå ut över honom?
- Hur kan det bemötande en målsägande har fått tidigare under rättsprocessen påverka hans upplevelse av rättegången?
 - Kan du som vittnesstöd bidra till att jämna ut det dåliga bemötandet målsäganden har fått tidigare genom att ge ett gott bemötande på plats i tingsrätten?
- Hur hade du som vittnesstöd lagt upp samtalet med Alex om du mötte honom på tingsrätten?

Casefilmen Festen

Filmen handlar om Emma, som är förväntansfull inför att gå på en fest. På festen träffar hon Josef som utsätter henne för en våldtäkt. Filmen visar Emmas känslor och omgivningens reaktioner efter brottet.

Frågor att diskutera

- Reflektera över att Emma får samma fråga flera gånger och hur hon reagerar på det, går det att dra några paralleller till vittnesstödsupdraget?
 - Skulle Emma reagera likadant om ett vittnesstöd pratade med henne om brottet?
 - Vilka konsekvenser tror ni att Emmas reaktioner har på rättsprocessens utgång?
- Går det att tolka Emmas sätt att förhålla sig till brottet som att hon inte behöver stöd?
- Utåt sett kan Emma verka likgiltig inför det hon har varit med om, hur är det klokt att bemöta en person som inte visar några starka reaktioner på sin utsatthet? (Använd gärna frågan som ett sätt att få igång diskussioner utifrån olika reaktioner på brott.)
- Hur kan de som möter Emma förhålla sig till hennes attityd efter brottet?
 - Vad kan Emmas attityd vara ett uttryck för?
- Om du skulle hänvisa Emma till ytterligare stöd, hur skulle du lägga fram att det finns ytterligare stöd att få?
- Hur tror du att bemötandet Emma får från olika personer påverkar hennes mående, beteende, syn på brottet och på rättsväsendet?
- Emma har starka känslor av skuld och skam efter brottet. Hur skulle ett bemötande vara för att vara bra mot henne och motverka skuldbeläggande och sekundär viktimisering?
 - I rättssalen?
 - Av hennes anhöriga?
- Hur hade du som vittnesstöd kunnat hjälpa Emma och underlätta för henne inför rättegången?

Gruppövning: Skuldkänslor och skuldbeläggande

I den här övningen får deltagarna öva sig i kommunikation och bemötande. Syftet är att tillsammans hitta sätt att kommunicera med och bemöta en person som blivit utsatt för något och som kan ha känslor av skuld och skam kopplade till händelsen utan att skuldbelägga offret eller förstärka de skuldkänslor personen har.

Så här genomförs övningen:

1. Dela in deltagarna två och två och be paren diskutera på vilket eller vilka sätt det bemötande Emma får i filmen lägger skuld på henne eller förstärker hennes känslor av skuld och skam efter våldtäkten.
2. Be därefter paren att agera en dialog mellan Emma å ena sidan och antingen en förhørsledare av något slag (exempelvis en polis under förundersökning eller en åklagare under rättegång), eller Emmas vän å andra sidan. Det blir alltså två olika dialoger eller scener som paren ska spela upp. I dialogerna ska den som spelar förhørsledare och Emmas vän försöka ha ett gott bemötande och hitta en kommunikationsstrategi som undviker skuldbeläggande.
3. Instruera paren att byta roller så att båda deltagarna får prova att vara Emma respektive den som möter Emma.
4. När båda deltagarna i paren har fått testa de olika rollerna ska paren diskutera sina upplevelser och komma fram till om de hittat ett gott bemötande och en bra kommunikationsstrategi.
5. Avsluta övningen i helgrupp med att gemensamt diskutera vad ett gott bemötande är och vilken eller vilka strategier som kan fungera bra i kommunikation med ett brottsoffer för att undvika skuldbeläggande.

Viktigt att tänka på

För att kunna få till bra diskussioner och givande övningar i den här delen av utbildningsmaterialet är det viktigt att du som samordnare kontrollerar att samtliga deltagare har tagit sig igenom de delar i vittnesstödsutbildningen som handlar om bemötande och de delar som handlar om brottsoffers reaktioner, särskilt kring skuld och skam.

Poängtera att syftet med övningen är att skapa förståelse för de känslor som många brottsoffer har. Vittnesstöden ska aldrig prata med vittnen och målsägande om brottet och kommer därför aldrig att hamna i situationen i övningen i egenskap av vittnesstöd.

Casefilmen Förhöret del 2

Filmen handlar om Alex som har blivit utsatt för sexuellt ofredande genom blottning. Alex är på polisstationen för ett första målsägandeförhör. Han har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning som påverkar hur både han och polisen uppfattar situationen. Del 2 skildrar Alex perspektiv på förhöret.

Frågor att diskutera

- Hur tror du att Alex upplever polisens bemötande?
- Nu när du har fått höra hur Alex tänker under förhöret, upplever du polisens bemötande annorlunda än efter att du såg del 1?
 - Vad gör att du fortfarande tycker att bemötandet är bra?
 - Vad gör att du tycker att bemötandet är mindre bra?
- Vad skulle du behöva tänka på i ett vittnesstödssamtal med någon i Alex situation?
- Normen i samhället är att människor inte har funktionsnedsättningar och långt ifrån alla funktionsnedsättningar märks vid ett första möte med en människa. Hur kan du som vittnesstöd ha ett normkritiskt förhållningssätt i förhållande till funktionsnedsättningar där du möter vittnen och målsägande?
 - Hur kan fysiska funktionsnedsättningar eller funktionshinder i domstolsmiljön påverka det stöd du ger till vittnen och målsägande?
 - Hur kan utvecklingsstörningar och andra intellektuella funktionsnedsättningar eller funktionshinder i domstolsmiljön påverka det stöd du ger till vittnen och målsägande?
 - Hur kan neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som till exempel ADHD, Aspergers syndrom och autismspektrumtillstånd eller funktionshinder i domstolsmiljön påverka stödet du ger vittnen och målsägande?
- Vad är ett normkritiskt bemötande? Hur kan du ge ett normkritiskt bemötande i förhållande till:
 - Ålder
 - Könsidentitet
 - Sexuell läggning
 - Klassbakgrund

- o Etnicitet och kulturell bakgrund
- o Religion

Gruppövning: Möte med Alex

Det här är en reflektionsövning där deltagarna ska få fundera och reflektera över vad som hade varit ett bra agerande och ett gott bemötande av någon i motsvarande situation som Alex i filmen.

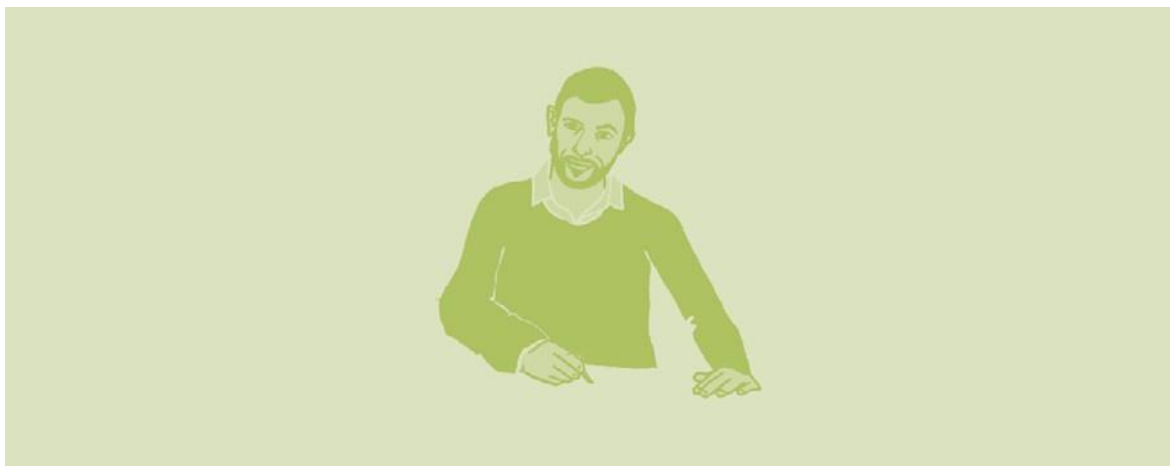
Så här går övningen till:

1. Dela in gruppdeltagarna i mindre grupper, max fyra personer per grupp.
2. Be deltagarna reflektera över vad som är ett gott bemötande i allmänhet.
3. Be deltagarna fundera över vilket stöd Alex skulle vilja ha eller behöva.
4. Instruera grupperna att fundera på konkreta tips på hur ett bra bemötande av Alex skulle se ut.
5. Avsluta med en uppsamling i helgrupp där för- och nackdelar med de olika tipsen diskuteras.

Viktigt att tänka på

Tänk på att skapa ett öppet och tillåtande diskussionsklimat i gruppen under gruppaktiviteterna. Till exempel genom att inte tillåta dömande kommentarer även om för- och nackdelar diskuteras i avslutningen av gruppövningen. Alla ska kunna vara med och våga föra fram sina tankar.

Kapitel 6 – Reception

Om kapitlet

Kapitlet Reception handlar om det som händer efter huvudförhandlingen i domstol. Syftet med kapitlet är att vittnesstöden ska lära sig om ersättning för inställelse i domstol som vittnen och målsägande kan få, men även om vilka andra ersättningsformer som brottsoffer kan få för de skador som har uppstått på grund av brottet. Efter att vittnesstöden har gått igenom kapitlet ska de även veta var de kan hänvisa personer som skulle kunna behöva ytterligare stöd och hjälp.

Läsanvisningar

Avsnitt 1, Ersättning för inställelse:

- [Ersättning för inställelse](#)
- [Information om rätten till ersättning](#)
- [Vilka kostnader kan ersättas?](#)

Avsnitt 2, Skadestånd:

- Se filmen [Ersättning till brottsoffer](#)

Avsnitt 4, Brottskadeersättning:

- Se filmen [Vägen till brottsskadeersättning](#)
- [Vägen till ersättning efter brottsutsatthet](#)
- Se filmen [Brottskadeersättning – ersättning för vad?](#)

- Se filmen [Brottsskadeersättning till barn och unga](#)

Avsnitt 5, Hänvisa till stöd och hjälp:

- [Hänvisning till stöd och hjälp](#)
- [Socialtjänsten](#)
- [Hälso- och sjukvården](#)
- [Ideella verksamheter](#)
- [Skydd för brottsoffer](#)

Gruppövning: Ansökan om ersättning för inställelse m.m.

Långt ifrån alla vittnen och målsägande som ska medverka i en brottmålsförhandling på domstol vill samtala med ett vittnesstöd innan förhandlingen, men många är måna om att få ekonomisk ersättning för de kostnader de har haft för att komma till rättegången. Att berätta om ersättning för inställelse kan vara ett sätt att ta kontakt som vittnesstöd. Det är domstolen som fattar beslut om ersättningen och du kan alltid hänvisa stödtagare till domstolens reception för mer information om vad de kan få ersättning för. Som vittnesstöd räcker det att informera om att vittnen och målsägande kan ha rätt till ersättning.

Gör övningen [Ansökan om ersättning för inställelse m.m.](#) i avsnitt 1 Ersättning för inställelse tillsammans i helgrupp. Klicka på siffrorna i bilden för att läsa mer om hur blanketten fylls i. Du kan när som helst zooma in i bilden genom att dra den lila cirkeln under bilden åt höger.

Gruppövning: Vad av följande är sant om ersättning för inställelse i domstol?

Gör övningen [Vad av följande är sant om ersättning för inställelse i domstol?](#) i avsnitt 1 Ersättning för inställelse i helgrupp. Läs upp ett påstående i taget och låt vittnesstöden föreslå om det är sant eller falskt. Dra beskrivningen till den föreslagna rubriken. Om förslaget är fel bör du resonera om hur vittnesstöden ska tänka och förklara varför påståendet ska vara under den andra rubriken.

Casefilm 5: Ersättning till vittnen och målsägande

Vittnet Anna har sett den tilltalade i domstolens väntsal och känner sig nervös inför att vittna under rättegången. Anna vill därför ha sällskap av vittnesstödet David medan hon väntar.

Frågor att diskutera

- Vad tycker du om Davids sätt att inleda samtalet?
 - På vilket sätt är det bra och hur hade han kunnat göra det ännu bättre?
- Anna har sagt att hon är nervös efter att ha sett den tilltalade i väntsalen och ville därför sitta i avskildhet i vittnesstödsrummet, hur tycker du att David bemöter hennes nervositet när de är inne i rummet?
- Vad tycker du om informationen David lämnar till Anna?
 - När David berättar om ersättning för inställelse återger han uttrycken i lagtexten, hur skulle han kunna förtydliga informationen?
 - Behöver Anna all den information hon får om ersättning för inställelse? Hur skulle du anpassa informationen efter Annas behov?
- Vittnesstödet frågar inte vittnet Anna om hon är kallad som åklagarens vittne eller som ett vittne för försvaret, vilken betydelse kan det ha? (Kommentar till diskussionsledare: Ersättning för inställelse hanteras olika beroende på vilken part som har åberopat vittnet.)
- Det visar sig att Anna har haft kostnader för att kunna medverka på rättegången, borde David ha gjort något mer för att hjälpa Anna att begära ersättning för kostnaderna? (Kommentar till diskussionsledaren: Genom att till exempel visa en ansökningsblankett eller erbjuda sig att följa med till receptionen efter vittnesmålet.)

Gruppövning: Ansökan om ersättning

Till den här övningen ska du som samordnare och övningsledare se till att det finns tillgång till utskrivna kopior av blanketten Ansökan om ersättning för inställelse som går att ladda ner under Handledningsmaterial alternativt att blanketten finns tillgänglig i digitalt format via exempelvis läsplattor.

Dela in gruppen i par och se till att varje par har tillgång till ansökningsblanketten. Be därefter paren anta roller som vittne eller målsägande och vittnesstöd och spela upp en scen där vittnesstödet informerar den stödsökande om ersättning för inställelse utifrån blanketten. Instruera stöddagaren att ställa frågor om blankettens olika fält.

Se till att båda deltagarna i varje par får prova att agera vittnesstöd under övningen.

Viktigt att tänka på

Som diskussionsledare finns det några saker som du bör komma ihåg vid användning av den här filmen och det tillhörande handledningsmaterialet.

Människor vill ofta vara hjälpsamma, inte minst de som väljer att vara volontärer på sin fritid. Det är viktigt att tänka på att inte låta iveren att hjälpa människor i en svår situation leda till björntjänster. Därför är det viktigt att känna till begränsningarna i sitt uppdrag och att hänvisa personer vidare vid osäkerhet på hur något går till. Syftet med den här övningen är att vittnesstöden ska få träna på att säga till när de inte vet vad de ska svara på en fråga eller är osäkra på hur blanketten ska fyllas i. Det är alltid bättre att hänvisa till domstolens reception än att säga något som kan vara fel och skapa förväntningar som inte uppfylls.

Om ett vittne har visat oro och vill gå undan till ett vittnesstödsrum är det viktigt att försöka känna av om vittnet vill att vittnesstödet ska följa upp den nämnda oron när de väl är i avskildhet eller om vittnet hellre vill låta sig avledas och tänka på något annat. Alla människor är olika, men några hade kunnat tycka att det var okänsligt av David att börja prata om ersättning efter att Anna gett uttryck för sin oro.

Det kan vara bra om vittnesstödet styr in samtalet på något neutralt som inte bidrar till att bygga upp mer oro innan vittnet ska gå in i rättssalen och vittna.

Vid information om ersättning för inställelse bör information lämnas om sådant som personen kan ha haft utlägg för, men som hen inte tänker på själv. Det är dock onödigt att ge irrelevant information då det riskerar att förvirra, till exempel när David upplyser om ersättning för logi trots att Anna bor i samma stad.

I samtalen med vittnen och målsägande bör vittnesstöden undvika att använda uttryck från lagtexten och i stället anpassa språket utifrån de personer hen pratar med.

Casefilm 6: Mer stöd än vittnesstöd?

I den här filmen följer Anna med David till vittnesstödsrummet för att få sällskap och sitta avskilt på grund av att hon är rädd. Hon vill gärna prata om brottet hon har blivit vittne till.

Frågor att diskutera

- Vad är viktigt att tänka på när du och en stödtägarare sitter i avskildhet?
 - Hur kan personen du pratar med uppleva att vara ensam i ett litet rum med dig?
 - Vad kan du göra för att det ska kännas tryggt och säkert för personen?
 - Vem bör sitta var i rummet?
- När är det lämpligt att upplysa om tystnadslöftet som vittnesstöd har?
- Vad tycker du om vittnesstödet agerande i den här situationen?
 - Är det okej för ett vittnesstöd att lyssna på vittnet när hon berättar om brottet och målet utan att kommentera det?
 - När borde David ha avbrutit Anna och upplyst om att han inte får prata om brottet?
 - Hur hade David kunnat avbryta Anna på ett bra sätt? Finns det flera sätt som kan vara bra?
 - Hur hade David kunnat upplysa Anna om det på ett bra sätt?
 - Borde David ha börjat prata om något annat direkt efter upplysningen? (Kommentar till diskussionsledare: Det kan vara ett bra sätt att ändra samtalets inriktning att aktivt börja prata om något annat än brottstillfället.)
- Hur tycker du att David förhåller sig till Annas rädsla?
- Hur kan vittnesstöd hänvisa till vidare hjälp på ett bra sätt?
 - Bör vittnesstödet fråga om vittnet vill ha stöd och hjälp av någon?
 - Bör vittnesstöd själva ta kontakt med hjälporganisationen eller erbjuda sig att göra det?
- Hade det varit bättre att hänvisa Anna till någon annan organisation för stöd och hjälp?
 - Till vilka hade David kunnat hänvisa Anna i den här situationen?

- Var hade David kunnat hänvisa Anna om:
 - hon var utsatt för våld i en samkönad relation?
 - hon var ett våldsutsatt barn eller tonåring?
 - hon var en man utsatt för våld i nära relation av en kvinna?
 - hon var utsatt för hedersrelaterad brottslighet?
 - hon gav uttryck för att vara självmordsbenägen eller akut sjuk på något annat sätt?
- Vittnesstöd har tystnadslöften. Skillnaden mellan tystnadslöfte och tystnadsplikt är att många uppfattar ordet tystnadsplikt som ett lagstadgat krav om att inte föra vidare information. Många uppfattar ordet tystnadsplikt som något som är kopplat till sekretess. David säger att kvinnojouren har tystnadsplikt, varför är det problematiskt att han säger det? Vad hade han kunnat säga i stället?
- David säger att han hör att Anna är illa berörd och kan ha ett obearbetat trauma efter det som hon själv har varit med om. Är det lämpligt att säga så till en stödtagare?
 - Går det att bemöta vittnets erfarenheter på något annat sätt? I så fall hur?
 - Vad tycker du om att David fokuserar på Annas egen erfarenhet av brott och på vilket stöd och hjälp hon kan få för det?
- Vad tänker du om att David går och hämtar ett visitkort till kvinnojouren?
 - Vad finns det för för- och nackdelar med det sättet att hänvisa till ytterligare stöd och hjälp?
 - Vad tycker du om att David lämnar Anna ensam i vittnesstödsrummet?

Gruppövning: Förklara rollen

Den här övningen syftar till att de blivande vittnesstöden ska få reflektera över när, hur och varför de bör förklara rollen som vittnesstöd och dess begränsningar för de stödsökande som de möter i uppdraget.

Så här går övningen till:

1. Dela in deltagarna i mindre grupper (max fyra per grupp).
2. Börja med att be deltagarna lista vilka delar av vittnesstödsuppdraget som de anser att vittnesstöd bör informera de stödsökande om.
3. Be därefter grupperna lista vilka begränsningar som finns i vittnesstödsuppdraget.
4. När grupperna har en lista med informationspunkter och en lista med begränsningar ska de övergå till att diskutera när i ett samtal med en stödsökande som vittnesstödet bör informera om respektive punkt och om och i så fall när de bör informera om begränsningarna i uppdraget. (Kommentar till diskussionsledare: Bör vittnesstöden alltid informera om begränsningarna i uppdraget? Även i sådana fall när det inte upplevs som nödvändigt och aktuellt? Vilken prioritet har det att lämna sådan information?)
5. Avsluta med att be grupperna diskutera varför de bör förklara rollen som vittnesstöd och vilka begränsningar det finns i rollen.

Om du som diskussionsledare anser att det skulle vara bra kan du samla deltagarna för en gemensam diskussion i helgrupp om vittnesstödsrollen och dess begränsningar.

Viktigt att tänka på

Att förstå vittnesstödsrollen är centralt för att en person ska vara lämplig som vittnesstöd. Det kan därför vara bra att låta diskussioner om de här frågorna ta tid i utbildningen. Var noga med att följa upp att alla deltagare är aktiva i såväl diskussioner som övningar för att säkerställa att alla har en korrekt och verklighetstrogen syn på uppdraget som vittnesstöd.

Casefilm 7: Domstolens reception

Anna har precis vittnat under huvudförhandlingen när hon träffar David för sista gången. I filmen berättar hon om hur hon har upplevt rättegången.

Frågor att diskutera

- Många vittnen är oroliga för att utsättas för hot eller andra brott på grund av att de ska vittna. Hur kan du som vittnesstöd dämpa den oron före, under och efter huvudförhandlingen?
- På vilka sätt hade vittnets upplevelse av rättegången varit annorlunda om hon inte hade träffat vittnesstödet inför och efter förhandlingen?
- Vad tycker du om Davids bemötande efter förhandlingen?
- När David ska berätta om varför åklagare och försvarsadvokat ställer många och ibland samma frågor definierar han förhandlingsprincipen som att åklagare och försvarssidan står mot varandra med varsin "agenda" under rättegången. Förstår Anna vad han menar?
 - Vad tycker du om att David berättar vad olika juridiska begrepp innebär i stället för att hänvisa till deras namn? Kunde han ha gjort det på ett bättre sätt?
- Finns det någonting som du skulle ha gjort annorlunda som vittnesstöd i den situation som utspelar sig i filmen?
- Hur tror du att vittnet upplever att få en kontakt med vittnesstödet efter förhandlingen?
- Vad kan du se för fördelar respektive nackdelar med att vittnesstödet tar kontakt med vittnet både före och efter förhöret vid rättegången?

Gruppövning: Avsluta samtal

I den här övningen ska deltagarna fundera över vilka olika situationer som kan uppstå och som kan leda till att ett stödsamtal behöver avslutas. Deltagarna ska också reflektera över hur vittnesstöd kan avsluta samtal med en stödsökande på ett bra sätt.

Så här kan övningen genomföras:

1. Övningen kan genomföras i helgrupp eller i mindre grupper.
2. Be deltagarna fundera över vilka olika situationer som kan uppstå som kan medföra att ett samtal med en stödsökande behöver avslutas. Det kan till exempel vara att målet ropas på, att åklagaren kommer fram och vill prata med den stödsökande eller att domstolen är på väg att stängas för dagen.
3. Be därefter deltagarna fundera på hur de själva skulle avsluta ett samtal i de olika situationer som gruppen har kommit fram till i punkt 2 av övningen.
4. Avsluta med en gemensam diskussion om vad som är viktigt att tänka på för att få ett bra avslut på ett samtal med en stödsökande.

Viktigt att tänka på

När de blivande vittnesstöden diskuterar casefilmen kan du vid behov flika in och betona vikten av vittnesstöd för just vittnen. För många vittnen slutar kontakten med rättsväsendet när de lämnar rättssalen. Vittnesstödet kan vara den sista som fångar upp och bemöter vittnet efter en rättegång innan hen lämnar domstolen.

Gruppövning: Vittnesstöds roll

Syftet med den här associationsövningen är att skapa en tydlig, gemensam bild av vittnesstödsrollen i gruppen och konstatera hur mycket de blivande vittnesstöden har lärt sig under utbildningen.

Övningen genomförs så här:

1. Skriv ordet Vittnesstöd på ett papper, en whiteboardtavla eller liknande
2. En utsedd gruppleddare i varje grupp (eller du som vittnesstödssamordnare ifall övningen genomförs i helgrupp) antecknar alla ord som deltagarna säger när de får associera fritt kring ordet vittnesstöd. (Kommentar till diskussionsledare: Det kan till exempel handla om vilka uppgifter vittnesstöd har, var de verkar, vilka de möter, olika situationer eller dilemman med rollen.)
3. När ni har en bild per grupp eller en bild i helgrupp övergår övningen till att gruppdeltagarna gemensamt får fördjupa sig i frågan om vittnesstödsrollen genom att förklara associationerna och jämföra med hur diskussionerna gick när de gjorde samma övning till Kapitel 2.
4. Avsluta övningen genom att i helgrupp diskutera rollen som vittnesstöd, vad som krävs, vad syftet är, dilemman och hur synen på vittnesstödsrollen har förändrats under utbildningens gång.

Lästips och referenser

Amphi Produktion, Bräcke Diakoni och Utvecklingscentrum Dubbelt Utsatt, Det finns stunder – Ett utbildningsmaterial om kvinnor med funktionsnedsättning utsatta för våld, 2012

Brottsoffermyndigheten, Bemötande av unga sexualbrottsoffer – Ett utbildningsmaterial för rättsväsendet, 2014

Brottsoffermyndigheten, Jag vill veta – Lärarhandledning till rättegångsskolan och filmen rättegången, 2014

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), Blott du mig älskar – Ett utbildningsmaterial om våld i samkönade relationer, 2010